

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

6 (394)

NOVEMBER-DECEMBER 2021

ALMATY, NAS RK

NAS RK is pleased to announce that Bulletin of NAS RK scientific journal has been accepted for indexing in the Emerging Sources Citation Index, a new edition of Web of Science. Content in this index is under consideration by Clarivate Analytics to be accepted in the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index, and the Arts & Humanities Citation Index. The quality and depth of content Web of Science offers to researchers, authors, publishers, and institutions sets it apart from other research databases. The inclusion of Bulletin of NAS RK in the Emerging Sources Citation Index demonstrates our dedication to providing the most relevant and influential multidiscipline content to our community.

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы «ҚР ҰҒА Хабаршысы» ғылыми журналының Web of Science-тің жаңаланған нұсқасы Emerging Sources Citation Index-те индекстелуге қабылданғанын хабарлайды. Бұл индекстелу барысында Clarivate Analytics компаниясы журналды одан әрі the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index және the Arts & Humanities Citation Index-ке қабылдау мәселесін қарастыруда. Web of Science зерттеушілер, авторлар, баспашылар мен мекемелерге контент тереңдігі мен сапасын ұсынады. ҚР ҰҒА Хабаршысының Emerging Sources Citation Index-ке енуі біздің қоғамдастық үшін ең өзекті және беделді мультидисциплинарлы контентке адалдығымызды білдіреді.

НАН РК сообщает, что научный журнал «Вестник НАН РК» был принят для индексирования в Emerging Sources CitationIndex, обновленной версии Web of Science. Содержание в этом индексировании находится в стадии рассмотрения компанией Clarivate Analytics для дальнейшего принятия журнала в the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index и the Arts & Humanities Citation Index. Web of Science предлагает качество и глубину контента для исследователей, авторов, издателей и учреждений. Включение Вестника НАН РК в Emerging Sources Citation Index демонстрирует нашу приверженность к наиболее актуальному и влиятельному мультидисциплинарному контенту для нашего сообщества.

Бас редактор:

ҚОЙГЕЛДИЕВ Мәмбет Құлжабайұлы (бас редактор), тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 3

Редакция алқасы:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы (бас редактордың орынбасары), филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Патетре, Ph.D (археология), Нью-Йорк университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ) Н = 19

БАНАС Йозеф, әлеуметтану ғылымдарының докторы, Жешув технологиялық университетінің профессоры (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Украинаның еңбек сіңірген ғылым және техника қайраткері, «Киев-Могила академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Төлегенқызы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Нархоз Университеті (Алматы, Қазақстан) Н = 3

ИСМАҒҰЛОВ Оразақ Исмағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 6

ӘБЖАНОВ Ханкелді Махмұтұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хұсайынұлы, саясаттану ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Философия, саясаттану және дінтану институтының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жакен Қожахметұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

СҮЛЕЙМЕНОВ Майдан Күнтуарұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нұрсарыұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

ҚОЖАМЖАРОВА Дариякул Пернешқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауыржан Әбішұлы, тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

НУРҚАТОВА Лязгат Төлегенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ресей білім академиясының академигі (Мәскеу қ.), Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, педагогика кафедрасының меңгерушісі, К.Г. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және технологиялар факультетінің деканы (Мәскеу, Ресей) Н = 34

ДИБО Анна Владимировна, филология ғылымдарының докторы, РҒА корреспондент-мүшесі, РҒА Тіл білімі институтының Орал-алтай тілдері бөлімінің меңгерушісі (Мәскеу, Ресей) Н = 3

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген № 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2021

Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

Главный редактор:

КОЙГЕЛЬДИЕВ Мамбет Кулжабаевич (главный редактор), доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 3

Редакционная коллегия:

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханулы (заместитель главного редактора), доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Пэтрэ, доктор философии (Ph.D, археология), профессор Нью-Йоркского университета (Нью-Йорк, США) Н = 19

БАНАС Йозеф, доктор социологических наук, профессор Жешувского технологического университета (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Тулегеновна, доктор экономических наук, профессор, Университет Нархоз (Алматы, Казахстан) Н = 3

ИСМАГУЛОВ Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 6

АБЖАНОВ Ханкелди Махматович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хусаинович, доктор политических наук, член-корреспондент НАН РК, директор Института философии, политологии и религии (Алматы, Казахстан) Н = 1

ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожаметович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

СУЛЕЙМЕНОВ Майдан Кунтуарович, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нурсариевич, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

КОЖАМЖАРОВА Дариякуль Пернешевна, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауржан Абишевич, доктор исторических наук, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукеновна, доктор социологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омирбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

НУРКАТОВА Лязгат Толегеновна, доктор социологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, академик Российской академии образования (г. Москва), директор Центра развития педагогического образования (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики, декан факультета Социально-гуманитарных наук и технологий Московского государственного университета технологий и управления имени К.Г. Разумовского (Москва, Россия) Н = 34

ДЫБО Анна Владимировна, доктор филологических наук, член-корреспондент РАН, заведующий отделом урало-алтайских языков Института языкознания РАН (Москва, Россия) Н = 3

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы). Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2021

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

Editor in chief

KOIGELDIEV Mambet Kulzhabaevich (Editor-in-Chief), Doctor of History, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 3

Editorial board:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanuly (Deputy Editor-in-Chief), Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 4

MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SAPARBAYEV Abdizhappar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

JOVICA Radu Petre, Ph.D, History, Archeology, Professor, New York University (New York, USA) H = 19

BANAS Joseph, Doctor of Social science, Professor, Rzeszow University of Technology (Rzeszow, Poland) H = 26

LUKYANENKO Irina, doctor of economics, professor, honored worker of Science and Technology of Ukraine, head of the department of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» (Kiev, Ukraine) H = 2

MAKULOVA Aymzhan Tulegenovna, doctor of economics, professor, Narkhoz University (Almaty, Kazakhstan) H = 3

ISSMAGULOV Orazak Issmagulovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 6

ABZHANOV Khankeldi Makhmutovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 4

BIZHANOV Akhan Khusainovich, Doctor of Political Sciences, Corresponding Member of NAS RK, Director of the Institute of Philosophy, Political Science and Religion (Almaty, Kazakhstan) H = 1

TAIMAGAMBETOV Zhaken Kozhakhmetovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

SULEYMENOV Maidan Kuntuarovich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SABIKENOV Salakhiden Nursarievich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

KOZHAMZHAROVA Dariyakul Perneshevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

BAITANAEV Baurzhan Abishevich, Doctor of Historical Sciences, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

BAZARBAYEVA Zeinep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHAUKENOVA Zarema, Doctor of Sociology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

DZHOLDASBEKOVA Bayan Umirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK H = 2

NURKATOVA Lyazzat Tolegenovna, Doctor of Social Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan) H = 1

ABYLKASYMOVA Alma Yessimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, academician of the Russian Academy of Education (Moscow), Director of the Center for the Development of Pedagogical Education (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHISHOV Sergey, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities and Technologies of the Razumovsky Moscow State University of Technologies and Management (Moscow, Russia) H = 34

DYBO Anna Vladimirovna, Doctor of Philology, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Head of the Department of Ural-Altai Languages of the Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences (Moscow, Russia) H = 3

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan No. **16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

Қалиева А.Қ., Әмірбаева Ш.М.

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты, Алматы, Қазақстан.
E-mail: almira_kalieveva.8@mail.ru

М.О. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ПЕЙЗАЖ ПОЭТИКАСЫ

Аннотация. Мақалада пейзаж поэтикасы арқылы ұлттық мінез табиғатын зерделеуге ұмтылыс жасалды. Бүгінгі таңда сөз өнеріндегі ұлттық пейзаж категориясы ұлттық әдебиеттердің көркемдік поэтикасын бағалаудағы басты алғышартқа айналды. Мұндай үрдіс кейінгі жылдардағы көптеген факторларға байланысты. Жаһандану жағдайында ұлттық әдебиеттің өзіндік мәдени кодтарын сақтап қалу жағдайын шығармалардағы ұлттық пейзаждың көркемдік дәрежесімен талдап-таразылауға болады. Сөзбен өрнектелген пейзаждың шынайылығы мен бояуларының қанықтығы, сонымен қоса, әдеби тілдің де тазалығы мен байлығын бағамдауға мүмкіндік береді.

Ғаламдық экологиялық ахуал адамзаттың табиғатқа деген көзқарасын өзгертті. Осыған орай сөз өнеріндегі әсем табиғат бейнесін қоршаған ортаны қастерлеу контекстінде түсінуге болады. Бұл тұста адам мен табиғат бірлігін саналы түрде түйсіну жағдайын көркем суреттеудің де ролі ерекше.

Әр халықтың этностық ерекшеліктерін сипаттай алатын пейзаж көріністері болады. Қазақ елі үшін, ең алдымен, жазық дала бейнесі – сондай ұлт болмысын ашатын пейзаж. Дегенмен кең байтақ қазақ жерінің тауы мен жазығы, құмы мен суы әр тараптағы тұрғындарының өзіндік мінез ерекшеліктерімен сабақтас пайымдалады. Мысалы, тау көріністері ұлттық пейзаж деңгейінде көптеген ақын-жазушылардың шығармаларында суреттеледі. Солардың ішінде классик жазушы Мұхтар Әуезов туындыларындағы тау суреттерінің көркемдік қызметі әрқилы. Бірде ол кейіпкердің рухани әлемімен сабақтастықта психологиялық параллелизм арқылы көрініс табады. Бірде оқиға орын алған кеңістік ретінде жалаң бейнеленеді. Ал кейде М.О. Әуезов пейзаждары арқылы ұлттық мінез қырларының ашылғандығы байқалады. Мақала AP09259694 «Қазіргі әдебиеттану және когнитивтік парадигма» жобасы аясында дайындалды.

Түйінді сөздер: М.О. Әуезов, әңгіме, пейзаж, ұлт, мәдениет, код, поэтика, пейзажелогия.

Кіріспе. Пейзаждың көркемдік-эстетикалық әлеуеті көркем шығарманың географиялық кеңістігін суреттеумен ғана шектелмейді. Әдебиеттегі табиғат көріністері суреткердің қоршаған ортаны құндылық ретінде бағамдауға қатысты тұлғалық көзқарастарын арқау етеді. Бұл тұста автордың өмір сүру кезеңі мен ортасы да шешуші роль атқаратыны сөзсіз. Демек, суреткер – белгілі бір тарихи кезеңді бастан кешіріп жатқан өз қоғамының, замандастарының көңіл-күйін жеткізуші. Сондықтан да сөзбен сомдалған пейзаждың мәдени мәнін жоққа шығару мүмкін емес. Соңғы уақытта әлемдік әдебиеттану ғылымында ұлттық пейзаж поэтикасына деген қызығушылықтың артуын осы жағдаймен түсіндіруге болады.

Қазақ әдебиетінде ұлттық пейзаж феноменін көркем бедерлеген шығармалар қатары ұзын-сонар. Солардың ішінде М.О. Әуезов қаламынан туған табиғат кескіндерінің галереясы ұлттық болмысты бейнелеу контекстінде ерекше орынға ие.

Материалдары мен әдістері. Қазіргі гуманитарлық білім кеңістігіндегі ұлттық мазмұнға деген қызығушылық жаһандану жағдайындағы ұлттық мәдениеттердің өзіндік болмысын сақтап қалу қабілетін зерттеу талабымен тығыз байланысты. Ұлттық пейзаж сынды ұғымның қалыптасуы да – түрлі пәндер аясындағы табиғат суреттерінің көркемдік-мәдени мәнін пайымдауға айрықша назар аударуының нәтижесі. Бүгінгі таңда пейзажелогия әдебиеттану, тіл білімі, мәдениеттану, философия, өнертану ғылымдарының тоғысында өзекті бағытқа айналып отыр.

Ұлттық пейзаждың этносқа тән дүниетаным сипаттарын, ментальді ойлау ерекшеліктерін арқау

етуі ұлттық әлем бейнесін тануға мүмкіндік береді. Мақалада М.О. Әуезовтің «Бүркіт аңшылығының суреттері», «Қыр әңгімелері», «Үйлену» әңгімелері пәнаралық ыңғайда талданды. Осы орайда көркем пейзаждың ұлттық сипатын аша отырып, авторлық баяндағы мәдени-тарихи кодтарды анықтау барысында жүйелі, талдау мен синтез, индукция мен дедукция әдістері қолданыс табады. Табиғат кескіндеудегі авторлық дискурс контекстуалды, концептуалды талдау әдістері негізінде қарастырылды. Пейзаж поэтикасындағы көркемдік ерекшеліктері семиотикалық/құрылымдық, психологиялық әдістер арқылы зерделенді.

Ұлттық пейзаж поэтикасын пәнаралық ыңғайда жаңаша пайымдау барысында Ю. Борев [1], А. Есин [2], З. Ахметов [3], С. Негимов [4], Б. Майтанов [5], В. Новикова [6], Т. Нужная [7], Л. Нехвядович [8], Н. Вихрева [9] және басқа гуманитарлық салалардың мамандарының ғылыми ой-тұжырымдары басшылыққа алынды.

Нәтижелер. М.О. Әуезовтің «Бүркіт аңшылығының суреттері», «Қыр әңгімелері», «Үйлену» әңгімелеріндегі пейзаждың көркемдік-эстетикалық, тарихи-мәдени мәні пәнаралық ыңғайда сараланды. Қаламгерлік поэтикадағы табиғат суреттерінің ұлттық сипаты мінез, болмыс, тарихи-мәдени жад, психологиялық ассоциациялар негізінде ашылды. М. Әуезов поэтикасында ұлттық пейзаж ұғымы дала образымен байланысты екендігі анықталды. Табиғат пен адам өмірінің жарасымды бірлігін идиллиялық пейзаж деңгейінде өрнектеу интенциясы айқындалды. Шығармалардың баяндау жүйесіндегі авторлық назар мен реалды кеңістік арасындағы психологиялық сабақтастық сараланды. «Бүркіт аңшылығының суреттері» әңгімесіндегі тау бейнесіне қатысты мәдени ассоциациялар жатсыну құбылысы арқылы зерделенді. «Қыр әңгімелері», «Үйлену» әңгімелеріндегі ауыл, дала көріністерінің ұқсастығы, толықтылық сипаты, дәстүрлі ойлау жүйесіне сәйкестігі анықталды.

Талқылау. М.О. Әуезов шығармаларында пейзаж түрлі көркемдік қызметтер атқарады. Оқиға орны, кейіпкер психологиясын жанама суреттеу тәсілі түрінде көрініс табатын табиғат кескіндерінің қай-қайсысында да өмірдің шынайы болмысы суреттеледі. «Жетім», «Қорғансыздың күні», «Көксеректегі», «Ол күнгі Алматы», «Қараш-Қараш» сынды шығармалардағы психологиялық параллелизм адам мен табиғат бірлігін түрлі әлеуметтік-қоғамдық жағдайлармен астастыра бейнелейді. Ал «Бүркіт аңшылығының суреттері», «Қыр әңгімелері» секілді әңгімелердегі авторлық назар негізінен Табиғат келбетіне үңіледі. Көркем баяндаудағы стильдік айшықтар жаратылыстың тылсым тынысын суреттеп қана қоймай, автордың Туған жер, Отан концептілері төңірегіндегі контекстуалды ой-пайымдарынан хабар беріп отырады.

Пейзаждың көркемдік қызметі жайында З. Ахметов: «Табиғат суреттері қаһарманның жан қозғалысы үшін эмоционалдық фон және әрекеттер үшін суреттемелік фон қызметін атқарады» [3, с. 234], – дейді. Осы орайда ғалым көркем пейзаждың негізгі екі қызметін атап өтеді. Дегенмен пейзаждың кескіндемелер авторлық шығармашылық ой телімдері болғандықтан, ондағы тұлғалық және ұлттық санаға қатысты ақпараттар мен деректер қабатын көзден таса қалдыруға болмайды. Қазіргі әдебиеттануда ұлттық пейзаж ұғымының қалыптасып, ғылыми айналымға енуі соның өзектілігін дәйектейді. Жалпы ұлттық пейзаж мәселесі әлемдік сөз өнері туралы ғылымда зерттеушілердің аса қызығатын тақырыптарының бірі саналады.

«В современных исследованиях пейзаж в художественном произведении все чаще рассматривается как ключ к пониманию природы отношений нации со своей средой обитания, взаимодействия воображения и регионального пейзажа, к пониманию особенностей национальной мифологии, форм национального прошлого» [66 с. 260], – дейді В. Новикова. Осы тұрғыдан зер салғанда, М. Әуезов туындыларындағы табиғат кескіндемелерінің концептуалды мәні айқындала түседі. Мысалы, Мұхтар Омарханұлы поэтикасындағы тау концептінің өзіндік семантикасы бар. Кеңістікті сезіну мен оны бейнелеудегі автордың ой әрекеттері мен олардың салдары ұлттық танымның өзіндік қырларын айқындайды.

Өнер атаулының ұлттық сипаты жайлы айта келе, Ю. Борев былай дейді: «Чем самобытнее национальное видение, тем больше оно несет в себе драгоценной, неповторимой общезначимой художественной информации и опыта отношений» [1, 148-б.]. Демек, өнердегі ұлттық ерекшеліктің өзі бірегей сипатымен жалпыадамдық мазмұнның баюына, түрленуіне септігін тигізеді. «Бүркіт аңшылығының суреттері» атты әңгімесінде М. Әуезов аңшылық дәстүрін қыр өмірінің аса әсем көрінісі ретінде бейнелейді. «Аңшы өмірінде кімді болсын қызықтырып, қолға түспейтін ерекше жері – алаңсыз бостандығы» деп басталатын алғашқы сөйлемнен-ақ қаламгердің бұл тақырыпқа қызығу себебін болжауға болады. Қарлы шындарда саятшылық құрып жүріп, табиғатпен оңашаланудың, оның тылсым тіршілігіне бір сәт көз тастаудың өзі қанжығаның майлануынан гөрі молырақ олжа саналатындай көрінеді. Жазушы суреттеуіндегі тау бейнесі ерек:

«Қарлы таудың ішінде кейде кездесетін қара бұжыр қой таспен меңіреуленіп, мәңгілік тыныштыққа қатқан құз-қиялар көңіл күйін көп тербетеді. Бұлар кей жерде үлкен-үлкен тендерше сүйеніскен, әлдеқашаңғы алыптың қолымен қаланып қалған сияқты. Кей жерде ұзатылатын қыздың үйіне жиылған сандықтай қатарланып қойылған. Кейбір уақытта ұзақ жылдардың жел-боранымен тозған қатпарлы тастар кәрі молданың ескі құранының шетіндей жемтірленген. Кейде тіксиген қара жартас пен кеуделі биік таулар қара қошқыл пішінімен ақшыл тартқан сам жақта, кеш мезгілінде қатал, суық тағдырды еске түсіреді. Кей күні түс мезгілінде жарқыраған ашық күнде тау басына шықсаң, ысқырып соғып тұрған жел даусын есітесің. Бұл кейде жынданғандай ұйытқып соғып, кейде биіктің басына қарай төсін төсеп, екпіндеп түзу өсіп, қысты күнгі тау ішінің ұзақ жарындай жүректі жүз толқынтып, шаншады.

Тау басында, бүркітшінің қолында, томағасы тартылған қыран етектегі жарық тас жырық қорымға тығылып жүрген түлкінің түйіліп тұрған қараңғы тағдырындай көрінеді» [10].

Келтірілген үзіндіде оқырман көз алдында талай тарихтың куәсі болған «көреген» таудың бейнесі бой көтереді. Авторлық дискурстағы «меңіреу», «мәңгілік тыныштыққа қатқан» сынды қолданыстар контекстуалды тұрғыда бағзы замандардың құпия-сырын бойына бүккен мола бейнесі ретінде де бағамдалуы мүмкін. Уақыт желінен қара тастың да тозатынын еске салатын жазушы оларды молданың көнетоз құранына ұқсатады. Сөйтіп суреттелетін мекеннің сакралды сипатын одан сайын тереңдете түседі.

Күңгірт бояулармен берілген пейзаж кескіні де («қара бұжыр», «тіксиген қара жартас», «қара қошқыл пішін», «қараңғы тағдырындай»), ондағы ауа стихиясының ахуалы да («Қарлы тау», «жел-боран», «суық тағдырды», «ысқырып соғып тұрған жел») таудың жансыз бейнесін айғақтай түскендей болады. Осы тұстағы таулы пейзаж автордың кеңістік кескіні арқылы тарихи өткен шақ жайында ойға шомуына мүмкіндік береді. Яғни, тау мен тарих – концептуалды жағынан байланысты мекен мен шақ. Осылайша, сұсты тау бейнесі мен өткен заман жайлы ассоциативтік ойларды қыран мен түлкіге қатысты шендестіру күшейте түседі. Соңғысы, негізі – ландшафттық суреттемедегі ой динамикасының шарықтау шегі. Осы әңгімедегі уақыт пен кеңістіктің көркем игерілу ерекшеліктеріне тоқтала келе, Б. Майтанов: «М. Әуезов, әдеттегідей, пейзаждың кеңістік пен уақыт үйлесімін, психологиялық толымдылық әкелетін қызметін еркін де сүйсіне пайдаланады» [5, 37], – дейді. Қалай болғанда да, авторлық пайымдағы тау бейнесі соншалық іш тарта суреттеу ниетін танытпайды. Керісінше, психологиялық баяндау бойында жатсыну эмоциялары қылаң беріп қалады.

«Қыр әңгімелері» атты топтамадағы «Сыбанны моласында» мынадай идиллиялық пейзаж бар: «Ел Көксеңгірдің күнгеінде. Жайлауда жиын отырған көп ауылдың кешкі жылқылары суға келіп шығып, алды өріске кетіп бара жатқан мезгіл еді. Жаңа жамыраған қойлар дүниені у-шу қылып мазаны кетірген соң, біз ауыл иесі Жортар ақсақалмен әңгімелесіп, құдықтың желке жағындағы тастақ төбенің басына таман аяндап келе жаттық.

Оңтүстік жақ жазықта жапырлап отырған көп ауыл айналасында шұбыртып қыбырлап жүрген малдарымен бірқалыпты жасыл даланың түсін түрлендіріп, көз қуантып тұр.

Көкжиектен асып бара жатқан күн ақырғы алтынды шұғыласымен далаға көрікті нұрын төгіп, ауылдың кешкі қызулы өмірін қызықтандырып тұрғандай. Төбенің басына таман көтерілген сайын, біздің көз алдымыздағы көрініс суреттің ауданы кеңейіп, қыр өмірі өзінің ең дырдулы шағын көзге көрсеткендей болды» [11]. Көшпенді өркениетке тән жайлау өмірі суреттелген үзіндіде қазақы тұрмыс жайлы панорамалы көрініс орын алған. Жалпыға белгілі ұлттық әлем моделі суреттеу нысанына айналғанын аңғарамыз. Таудың күнгеі жағын қоныс еткен ауыл, жасыл дала, суатқа келген жылқы, жамыраған қой – тұтастықта берекесі ортаймаған елдің мамыражай тіршілігінен, елес береді. Автор наррацияда осы көз тояр көрініске ризашылық пейіл бары байқалады. Дәстүрлі танымдағы этностық мәдениетке тән көшпенді өмір салтының көрінісіне сүйсіну эмоциясы айқын. Әлемсезіндегі психологиялық күй, эмоция тұрғысынан зер салсақ, баяндау лебінде рухани кіршіксіз тазалық бар. Р. Ерғалиева Ұлттық өнердегі этностық сана-сезім мәселесін зерделей келе: «Осознание мира, как гармоничного и упорядоченного целого – это фундаментальное полагание этнического сознания» [12, с. 116], – дейді. М. Әуезов суреттеуіндегі пейзаж өмір динамикасын ғасырлар бойы қалыптасқан жүйесімен қабылдау интенциясын арқау еткен.

Ауыл көрінісінде негізінен егжей-тегжейлі сипаттау жоқ. Сөзбен өрнектелген картинада заттық әлем белгілері аз. Себебі жазушы мұның қазақ оқырман үшін онсыз да түсінікті ландшафттық көрініс екенін ескерген: суреткер рецептивтік тұрғыда дала пейзажы, ауыл картинасы жайлы оқырманның дәстүрлі түсінігіне арқа сүйейді. Дегенмен бұл пейзаж түр мен түске, дыбыстар мен эмоцияға толы және олар өзара әсем гармониялық (үйлесім таба отырып, жанды картина жасайды.

Г. Гачев «Ментальности народов мира» атты еңбегінде кез келген ұлттық әлемнің негізгі құрамдас бөліктері жайында сөз қозғағанда, табиғат, діл, мәдениет, тарих мәселелеріне айрықша назар аудару қажеттігін алға тартады [13]. Жоғарыдағы М. Әуезов қаламынан шыққан ауыл суреті толыққанды картина болмағанымен, контурлық пейзаж деңгейінде жалпыға ортақ дала өркениеті жайлы түсінік қалыптастыра алатын поэтикалық әлеуетке ие. Себебі мұнда қыр қазағының өмір салтын айқындайтын басты көркем концептілер қамтылған. Олар: жасыл жайлау, ауыл, түлік түрлері.

М. Әуезов стиліне тән ұлттық әлем бейнесінің енді бір үлгісі «Үйлену» әңгімесінде ұсынылады: «Шілденің ыстық күні. Шаңқай түс мезгілі. Аспан, ашық, таза. Төбеге келген қызулы күн жерді ысытып, өзгеше жарқырап, шақырайып тұр. Күшті жарығы қаратам көзді ұялтып, еріксіз жұмғызғандай. Күн қызуы жайылған ауа адамды тұншықтырғандай күйіп, шаңытып тұр. Тынысты ауырлатып, бойды мең-зең қылып әлсіреткендей. Бірқалыпта айнымай шығып тұрған ыстық ауада анда-санда болымсыз ыстық леп білінсе, адам қомағайланып, сол тынышты салқынға қарай бойын созып, бетін төсеп еріксіз ұмтылғандай болады.

Бұл уақытта азғана тыныштық табылса, жалғыз ғана үй ішінен табылғандай. Әсіресе салқыны көп – үлкен ақ үйлер. Есігі түрүлі, түңлігін еңкейтіп, терісінен ашқан үлкен үйлерге кіргенде ғана дене аз тыныштық алғандай болады. Жайлауға жаңа жеткен ел жіңішке өзеннің бойына шалғынды, жерді қуалап, жағалай қонған. Көз ұшында, сары даланың шетінен жотасы көрініп, иректеліп, созылып жатқан Көктау көрінеді. Одан бергі жер жалпақ ақ көде мен сары селеу. Өзеннің солтүстік жағы ұзын сары адыр. Кей жерде таудың аралары үзіліп кезең болып, кей жерде біріне-бірі қабатталып миқы адыр, бұйрат болады. Өзен осы адырды кенерлеп, таумен бірге айырылып ағады. Сары дала, сары адырдың арасындағы жіңішке өзен екі жағасындағы көк жиектенген шалғынымен, жағалай қонған ақ ауыл жыбырлаған неше түлік малымен, әр жерден бұрандап аспанға шығып жатқан көкшіл түтінімен бірқалыпты дүниенің ажарын, ашып, сырт көзге көркейтіп тұрғандай» [14].

Келтірілген табиғат кескіні әуелгі үзінділермен салыстырғанда әлдеқайда нақты, затты. Жалпы баяндау желісі оқырман көз алдында ұлттық танымдағы сары дала бейнесін қалыптастырады. Мезгіл – шілде, жаздың шіліңгір ыстық шағы, уақыт – төбеден күн төніп тұратын шаңқай түс. Кеңістік – сары дала. Көркем мекеншақты анықтаудағы авторлық таңдаудың дәл осы уақыт пен кеңістікке түсуі кездейсоқ емес. Жыл мезгілінің де, тәулік кезеңінің де талтүс шағын суреттей отырып, жазушы пейзаждың бояу реңкіне әлдеқандай символдық мән дарытады. Қуатты күн мен ақ көде, сары селеу басқан жер бірлестікте ұлттық түсініктегі дала образын сомдайды. Сары дала – ұлттық әдебиетте қалыптасқан тұрақты бейне. Аталған поэтикалық бейненің этномәдени мазмұны тұтас қазақ әдебиетінде қалыптасқан Дала бейнесімен көркемдік, ассоциациялық, тарихи негіздер арқылы сабақтасады.

Нысанға алынған кеңістік аумағының географиялық сипаттамасы шынайы. Суреттелген табиғат кескіні мен авторлық таным бірлігі айқын. Осы орайда Л. Гумилевтың этнос пен табиғи ландшафт бірлігі туралы тұжырымы еске түседі. Ғалымның этностық ландшафт ұғымын айналымға енгізгені де белгілі. Шын мәнінде, әр халық ата-бабасынан қалған туған жеріне сіңісіп, этностық мінез жаратылысы сол жердің табиғатымен астасып кететіні әлем халықтарының менталды ерекшеліктерінен көрінеді. Мысалы, ұлттық болмысы мен дүниетанымы жағынан жапон халқын мұхиттан, орыс елін орманнан, африка жұртын саваннадан бөлек қарастыру мүмкін емес. Себебі әрбір ерекше табиғи геожүйе аумағында тіршілік ететін халық сол кеңістіктің өзіндік «мінезін» зерттеп-таниды, онымен үйлесім табуға тырысады. Осы орайда этностық дүниетанымның терең тамырларын мифтік танымнан іздеу қажеттігін де естен шығармаған жөн. Ел мен жер байланысы рухани күш-қуат көзі контекстінде де өзекті мәнге ие. Фольклорлық-мифтік санадағы туған жердің топырағынан күш алу сынды мотивтің астарында сондай рухани-энергетикалық байланыс жатса керек.

«Үйленудегі» пейзаж тұтас қалпында қазақы түсініктегі идиллиялық өмір мұратын өрнектейді. «Автор танымында дала кеңдік эталоны ретінде алынып, қазақтың кең-байтақ жеріндегі ұлттық-мәдени өмірді, яғни қазақ даласындағы жырмен ұйықтап, жырмен ояңған, еркіндікті сүйетін халықтың болмысын сипаттайды» [15, 10-б.], – дейтін тілтанымдық көзқарас этносқа тән менталды ерекшеліктердің географиялық мекенмен сабақтастығын қуаттай түседі. Сары дала – көшпенді өркениеттің мирасқоры саналатын қазақ халқы үшін бабалар аманаты, ұлттық құндылық. Сонымен бірге дала – өткен тарихтың куәсі.

Қорытынды. М.О. Әуезов әңгімелеріндегі пейзаж үлгілері ұлттық танымдағы тау мен далаға қатысты тарихи-мәдени түсініктерді қамтиды. «Бүркіт аңшылығының суреттерінде» тау бейнесіне қатысты тарихи жад, мифтік сана белгілері көрініс берсе, «Қыр әңгімелері» мен «Үйленудегі»

дала кескіні элеуметтік-мәдени контекстермен астаса отырып, идилиялық өмір жайлы көркемдік-эстетикалық тұжырымды алға тартады. Баяндау мәнеріндегі дәстүрлі ойлау, әлемсезіну, дүниетаным ерекшеліктері қазақ ұлтына тән болмысты тануға мүмкіндік береді. Жазушы қаламынан шыққан пейзаждық суреттемелердің рухани-мәдени маңызы олардың жалаң декоративтік фон ретінде ғана қызмет атқармайтындығын айғақтайды. Этностық таным мен ойды арқау еткен табиғат көріністерін толыққанды ұлттық пейзаж ретінде саралауға болады. Жүргізілген талдаулар М.О. Әуезов шығармалары негізінде пейзажологиялық зерттеулердің перспективалы бағытқа айнала алатындығын айқындайды.

Калиева А.К., Ш.М. Амирбаева

Институт литературы и искусства им. М. О. Ауэзова, Алматы, Казахстан.
E-mail: almira_kalieva.8@mail.ru

ПОЭТИКА НАЦИОНАЛЬНОГО ПЕЙЗАЖА В РАССКАЗАХ М.О. АУЭЗОВА

Аннотация. В статье предпринято стремление к изучению национальной характера через поэтику художественного пейзажа. Сегодня категория национального пейзажа в искусстве слова стала главной предпосылкой в оценке художественной поэтики национальной литературы. Подобная научная тенденция обусловлена многими факторами. В условиях глобализации ситуацию сохранения самобытных культурных кодов в национальной литературе можно исследовать на примере изображения национального пейзажа в произведениях. Реалистичность и насыщенность красок художественного пейзажа позволяет оценить степень развития литературного языка.

Глобальная экологическая ситуация изменила отношение человечества к природе. В связи с этим образ прекрасной природы в искусстве слова можно понять в контексте сохранения окружающей среды. Здесь особенно важна роль художественного описания единства человека и природы.

В сознании каждого народа бытует представление о национальном пейзаже, который может охарактеризовать этнические особенности. Для казахского народа, прежде всего, образ степи – это пейзаж, раскрывающий бытие и характер нации. Тем не менее, горы и равнины, пески и воды необъятной казахской земли связаны со своими особенностями поведения жителей разных сторон. Например, горные пейзажи изображаются в произведениях многих поэтов и писателей на уровне национального пейзажа. Среди них наиболее разнообразна художественная функция горных пейзажей в произведениях Мухтара Ауэзова. Тесно переплетаясь с духовным миром героя, он проявляется через психологический параллелизм. А иногда пейзаж изображается лишь в качестве места развития сюжетных событий. В пейзажах М.О. Ауэзова можно обнаружить черты национального характера.

Статья подготовлена в рамках проекта АР09259694 «Современное литературоведение и когнитивная парадигма».

Ключевые слова: М.О. Ауэзов, рассказ, пейзаж, нация, культура, код, поэтика, пейзажология.

Kaliev A.K., Amirbayeva Sh.M.

M.O. Auezov Institute of Literature and Art, Almaty, Kazakhstan.
E-mail: almira_kalieva.8@mail.ru

THE POETICS OF THE NATIONAL LANDSCAPE IN THE STORIES OF M.O. AUEZOV

Abstract. In the article the attempt is done to study the national character through the poetics of the artistic landscape. Today the category of national landscape in the art of words has become the main prerequisite for evaluating the artistic poetics of national literature. This scientific trend is conditioned by many factors. In the context of globalization, the situation of preserving original cultural codes in national literature can be studied using the example of the depiction of national landscape in the works. The realism and richness of the colors of the artistic landscape enhances the evaluation of the degree of development of literary language.

The global ecological situation has changed the attitude of the mankind towards nature. In this regard, the image of beautiful nature in the art of words can be understood in the context of preserving the environment. Here the role of the artistic description of the unity of human and nature is especially important.

In the consciousness of every nation, there is an idea of national landscape, which can characterize ethnic specifics. For the Kazakh people, first of all, the image of the steppe is a landscape that reveals the life and character of the nation. Nevertheless, the mountains and plains, sands and waters of the immense Kazakh land are associated with own behavior patterns of the residents of different areas. For example, mountain landscapes are depicted in the works of many poets and writers at the level of national landscape. Among them, the artistic function of mountain landscapes in the works of Mukhtar Auezov is the most diverse. Being closely intertwined with the character's spiritual world, it manifests itself through psychological parallelism. And sometimes the landscape is depicted only as a place where the plot events develop. In the landscapes of M.O. Auezov, one can find the features of national character. The article was prepared in the frame of the project AP09259694 "Contemporary literary studies and cognitive paradigm".

Key words: M.O. Auezov, story, landscape, nation, culture, code, poetics, landscape science.

Information about the authors:

Kaliev K. – M.O. Auezov Institute of Literature and Art, deputy director for Science, candidate of philological Sciences, Almaty, Kazakhstan, ORCID: 0000-0003-2645-0918;

Amirbayeva Sh.M. – M.O. Auezov Institute of Literature and Art, Junior Researcher, Master's student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. ORCID: 0000-0002-3168-6020.

ӘДЕБИЕТ

[1] Боров Ю. (2002). Эстетика. – РФ, Высшая школа. ISBN: 5-06-004105-0.

[2] Есин А. (1988). Психологизм русской классической литературы. Просвещение, РФ. ISBN: 9785893494044 (рус).

[3] Ахметов З. (1997). Роман-эпопея Мухтара Ауэзова. Санат, Казахстан. ISBN: 5-7090-0309-3 (рус).

[4] Негимов С. (1998). Пейзаж // Әдебиеттану. Терминдер сөздігі. Ана тілі, Қазақстан. – 384 б (қаз).

[5] Майтанов Б. (2009). Мұхтар Әуезов және ұлттық әдеби үрдістер. Жібек жолы, Қазақстан. ISBN: 978-601-7152-70-3. (қаз).

[6] Новикова В. (2017). Русский пейзаж в английской прозе 1910-х годов // Национальные коды европейской литературы в контексте исторической эпохи. Нижний Новгород. ISBN: 978-5-91326-379-7. – С. 259-271 (рус).

[7] Нужная Т. (2017). Пейзажное пространство в романе Ж. де Сталь "Коринна, или Италия", Научный диалог 1: 97-104 (рус).

[8] Нехвядович Л. (2010). Национальная специфика русской пейзажной традиции как проблема современного этноискусствоведения, Известия Алтайского государственного университета 2-1 (66): 142-145.

[9] Вихрева Н. (2019). Образ Бразилии как мифологического рая в работах 1920-х годов Тарсилы Ду Амарал // География искусства: расширение горизонтов. РФ, М. ISBN: 978-5-94237-069-5. – С. 45-56.

[10] Әуезов М. Бүркіт аңшылығының суреттері. Әңгіме [https://kitap.kz/book/2451/read#epubcfi\(/6/2\[id1\]!/4/2/2/1:0\)](https://kitap.kz/book/2451/read#epubcfi(/6/2[id1]!/4/2/2/1:0)).

[11] Әуезов М. Қыр әңгімелері [https://kitap.kz/book/2925/read#epubcfi\(/6/2\[id1\]!/4/2/2/1:0\)](https://kitap.kz/book/2925/read#epubcfi(/6/2[id1]!/4/2/2/1:0)).

[12] Ергалиева Р. (2011). Этническое и эпическое и искусстве Казахстана. Жібек жолы, Казахстан. ISBN: 978-601-294-064-0.

[13] Гачев Г. (2008). Ментальности народов мира. Алгоритм, Эксмо, РФ. ISBN: 978-5-699-28541-9

[14] Әуезов М. Үйлену. Әңгіме [https://kitap.kz/book/3367/read#epubcfi\(/6/2\[id1\]!/4/2/2/1:0\)](https://kitap.kz/book/3367/read#epubcfi(/6/2[id1]!/4/2/2/1:0)).

[15] Әмірбекова А. (2006). Концептілік құрылымдардың поэтикалық мәтіндегі вербалдану ерекшелігі (М. Мақатаев поэзиясы бойынша): филол. ғыл. канд. ... дисс. авторефераты. – Алматы. – 26 б.

REFERENCES

[1] Borev Yu. (2002). Estetika. – R.F., Vysshaya shkola. ISBN: 5-06-004105-0 (Rus).

[2] Esin A. (1988). Psihologizm russkoy klassicheskoy literatury. Prosveschenie, RF. ISBN: 9785893494044 (Rus).

[3] Ahmetov Z. (1997). Mukhtar Auezov's epic novel. Sanat, Kazahstan. ISBN: 5-7090-0309-3 (Rus).

[4] Negimov S. (1998). Landscape // Literary studies. Dictionary of Terms. Ana tili, Kazahstan. - 384 s. (Kaz.).

- [5] Maytanov B. (2009). Mukhtar Auezov and national literary trends. ZhIbek zholy, Kazakhstan. ISBN: 978-601-7152-70-3. (Kaz).
- [6] Novikova V. (2017). Russian Landscape in English Prose of the 1910s / Natsionalnyie kodyi evropeyskoy literaturyi v kontekste istoricheskoy epohi. Nizhniy Novgorod. ISBN: 978-5-91326-379-7. - S. 259-271 (Rus).
- [7] Nuzhnaya T. (2017). Landscape space in the novel by J.de Stael "Corinna, or Italy", Nauchnyiy dialog 1: 97-104 (Rus).
- [8] Nehvyadovich L. (2010). National specifics of the Russian Landscape Tradition as a problem of Modern ethnoart, Izvestiya Altayskogo gosudarstvennogo universiteta 2-1 (66): 142-145 (Rus).
- [9] Vihreva N. (2019). The image of Brazil as a mythological paradise in the works of the 1920s by Tarcila Do Amaral // Geografiya iskusstva: rasshirenie gorizontov. RF, M. ISBN: 978-5-94237-069-5. - S. 45-56 (Rus).
- [10] Auezov M. hoti's paintings on the Golden Eagle. Story [https://kitap.kz/book/2451/read#epubcfi \(/6 / 2\[id1\]!/4/2/2/1:0\) \(Kaz\)](https://kitap.kz/book/2451/read#epubcfi (/6 / 2[id1]!/4/2/2/1:0) (Kaz)).
- [11] Auezov M. Steppe stories [https://kitap.kz/book/2925/read#epubcfi \(/6 / 2\[id1\]!/4/2/2/1:0\) \(Kaz\)](https://kitap.kz/book/2925/read#epubcfi (/6 / 2[id1]!/4/2/2/1:0) (Kaz)).
- [12] galalieva R. (2011). Ethnic and epic and art of Kazakhstan. Zhibek zholy, Kazakhstan. ISBN: 978-601-294-064-0.
- [13] Gachev G. (2008). Mentalnosti narodov mira. Algoritm, Eksmo, RF. ISBN: 978-5-699-28541-9 (Rus).
- [14] Auezov M. Wedding. [https://kitap.kz/book/3367/read#epubcfi \(/6 / 2\[id1\]!/4/2/2/1:0\) \(Kaz\)](https://kitap.kz/book/3367/read#epubcfi (/6 / 2[id1]!/4/2/2/1:0) (Kaz)).
- [15] Amirbekova A. (2006). Spetsifika verbalisation kontseptualnyih struktur v poeticheskom click on (on the materials, poezii, M. Makataeva): avtoreferat diss. kand. filol. n. – Almaty. - 26 s. (Kaz).

НОВЫЙ ВКЛАД В ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ НАУКУ КАЗАХСТАНА

В последние годы я консультирую молодых ученых, но в основном читаю новые научные труды ученых страны. Среди них особо выделил бы работу академика Национальной академии наук Республики Казахстан, доктора педагогических наук, профессора Абылкасымовой А.Е. «Модернизация системы образования в Республике Казахстан» на трех языках – казахском, русском и английском. Научное издание (Алматы: Мектеп, 2021. – 218с.). Данную работу она посвятила предстоящему 30-летию независимости страны. Рецензентами являются экс-министры образования и науки Казахстана – Президент Национальной академии наук РК, академик, доктор химических наук, профессор Журинов М.Ж. и ректор Казахского национального университета имени аль-Фараби, почетный академик Национальной академии наук РК, доктор филологических наук, профессор Туймебаев Ж.К., работа рекомендована Ассоциацией высших учебных заведений РК.

Вышеперечисленное придает большую весомость выполненному профессором Абылкасымовой А.Е. научному труду.

Однако прежде чем перейти к анализу работы хотел бы сказать о следующем. В учебниках советского периода развития Казахстана сказано: «Казахи вели кочевой и полукочевой образ жизни, не имели письменности и население почти поголовно было безграмотным». Это утверждение соответствует истине лишь отчасти. Дело в том, что до Октябрьской революции 1917 года казахское население пользовалось арабским алфавитом и латиницей, однако точных статистических данных по численности людей, владеющих арабской письменностью нет.

Система образования страны является ключевой для любого народа, которая стремится и движется по прогрессивному пути развития, чтобы не отстать от передовых государств мира. И нам важно было изучить этапы и направления развития Казахстана во многих сферах, и, прежде всего, в системе образования. Отрадно, что эту огромную работу смогла реализовать ученый-педагог в лице профессора Абылкасымовой А.Е. В своей работе она разделила развитие системы образования в Казахстане на различные этапы в жизнедеятельности казахского народа – средневековый, период присоединения к Российской империи (1731-1917гг.) и советский (1918-1991гг.). Автор показала, что казахи не на пустом месте строили будущее своего образования, при этом преодолели множество трудностей.

Известно, что в современном мире достойны уважения только те народы, которые помнят и чтят свою историю какой-бы она не была, хорошо знают достижения и проблемы сегодняшнего дня, и на основе этих знаний создают будущее своего государства и живущего в ней народа. Благодаря таким научным работам мы по крупицам возрождаем историю казахского народа в прошлом в различных отраслях знаний.

В настоящее время казахстанцам важно знать в каком направлении должна развиваться система образования Казахстана, эту проблему автор смогла раскрыть в первом разделе своего труда «О тенденциях развития системы образования в современном мире».

В целом, научное издание посвящено изучению и анализу состояния и развития системы общего среднего и высшего образования, в том числе педагогического образования и повышения квалификации педагогических работников, в постсоветский период становления и развития независимого Казахстана.

Государственная политика Республики Казахстан в области образования после 1991 года осуществлялась в направлении реформирования законодательной базы, изменения системы управления и финансирования в контексте поставленной Главой государства Н.Назарбаевым задачи по качественному преобразованию всей системы образования, которое является одним из основных элементов становления суверенного государства, его реальной политической и экономической независимости. В этой связи модернизация образования напрямую связывалась с проблемами развития всего общества и изменениями, происходящими в политике, идеологии, экономике и социальной сфере.

Современная система образования нашей страны была заложена в конце 90-х годов прошлого

века тремя базовыми документами: Законом «Об образовании», Государственной программой «Образование» и Государственными стандартами образования, при этом главным системообразующим принципом реформы стал переход от модели «образование для всех» к модели «образование по выбору».

Профессор Абылкасымова А.Е. всесторонне осветила ход реформирования системы общего среднего образования в Казахстане, которая в последние годы проводилась в следующих направлениях – введения 12-летнего образования; изменения содержания образования и методики обучения; обязательного изучения трех языков (казахский, русский, английский); развития электронного обучения; введения подушевого финансирования; строительства новых зданий для школ, которые стали оснащаться современным оборудованием и техникой.

Модернизация системы образования была ориентирована на обеспечение равного доступа школьников к качественному среднему образованию, независимо от их национальности и места проживания, а также удовлетворение потребности каждой личности, всего общества и государства в целом. В основу программ образования для всех уровней заложена система ценностей патриотического Акта «Мәңгілік Ел» – казахстанский патриотизм, гражданская ответственность, уважение к труду и т.п.

Большое внимание автор в своей работе уделила развитию высшего образования, при которой основной тенденцией стал отказ от государственной монополии на образование. Как следствие, на равных условиях начал развиваться негосударственный сектор образования и он получил достойное место в обществе.

Можно и дальше перечислять все достижения страны за 30-летний период нашей независимости, о которых все мы хорошо знаем. Для нас более важным является то, что автор сумела с научной точки зрения всесторонне и широко раскрыть достижения нашего государства в модернизации системы образования в соответствии с тенденциями ее развития в мире. В итоге Республика Казахстан во многом успешно вписалась в мировое образовательное пространство. Несомненно, главную направляющую и координирующую роль в этом сыграл Елбасы – первый Президент нашего государства Нурсултан Абишевич Назарбаев, о чем профессор Абылкасымова А.Е. достаточно подробно раскрыла в своем научном труде.

**Академик Национальной академии
наук Республики Казахстан, доктор
философских наук, профессор
Кшибек Досмухамед Кшибекевич**

МАЗМҰНЫ

ЭКОНОМИКА

Абиева С.Н., Медуханова Л.А. Қанабекова М.А. ҚАЗАҚСТАНДА ВАЛЮТАЛЫҚ РЕТТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	6
Айбосынова Д.А., Урузбаева Н.А. НҰР-СҰЛТАН ҚАЛАСЫНЫҢ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСІ: ДАМУ ДИНАМИКАСЫ МЕН СИПАТТАМАСЫ.....	14
Бейсембекова С.Х., Сихимбаев М.Р., Сихимбаева Д.Р. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ.....	22
Жағыпарова А.О., Алибекова Б.А., Курманалина А., Бекбусинова Г.К., Баева Д.А. COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІ.....	29
Касенбаев Ғ.С., Қайдарова Л.Қ., Рахметуллина Ш.Ж., Керимова У.К., Рахимжанова Г.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЗЫҚ-ТҮЛІК ӨНІМДЕРІНЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІК - АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ НЕГІЗІ.....	39
Макаров А.Н., Жакупова Б.А., Нурманов А.О., Сексенова А.Т., Жиенбаев Ұ.Б. КӘСІПОРЫНДА ҚАРЖЫЛЫҚ ЖОСПАРЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ.....	47
Мархаева Б.А., Бейсенова М.У., Жаздыкбаева Д.П. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДЕПОЗИТТЕРГЕ КЕПІЛДІК БЕРУ ҚОРЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ.....	55
Мурсалова Х.Н., Баймагамбетова Л.К., Алимбетов У.С., Турдиева З.М., Апышева А.А. ЕАЭО ШЕҢБЕРІНДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ БАҒЫТТАРЫ.....	63
Нурмухаметов Н.Н., Абдикадирова А.А., Әбенев Е.М., Петров А.М. ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ШАҒЫН КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ БӘСЕКЕЛЕСТІК АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫНЫҢ СТРАТЕГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	70
Панзабекова А.Ж., Жанбозова А.Б., Дигель И.Е. УРБАНИСТИКАНЫҢ ЗАМАНАУИ ТҰЖЫРЫМДАМЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫНАН KEЙІН ҚАЛАЛАРДЫ ДАМЫТУДА ҚОЛДАНУ.....	78
Сатымбекова К.Б., Молдогазиева Г.М., Иманбаева З.О., Нурмаганбетова Б.К., Керімбек Ғ.Е. КОМПАНИЯНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАСҚАРУДЫ ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	87
Тилеубергенев Е.М., Садуакасов Ш.С., Конуспаев Р.К., Сейтахметова Н.Л. ШАҒЫН БИЗНЕС КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	94
Тулегенова Ж.У., Бекбусинова Г.К., Баймбетова А.Б., Турчкенова Р.А., Луневски С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ САЯСАТЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК САЛЫҚ АУДИТІ.....	99

Шаяхметова Л.М., Майдырова А.Б., Молдажанов М.Б. ЕРЕКШЕ ҚОРҒАЛАТЫН ТАБИҒИ АУМАҚТАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН БАҒАЛАУ.....	107
--	-----

ПЕДАГОГИКА

Бабаханов Ф.Б., Жолдасбекова С.А., Момбек Ә.Ә., Кривирадева Б.И., Әбуов Ә.Е. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ САПА МЕНЕДЖМЕНТІН ЖЕТІЛДІРУ.....	114
--	-----

Дүйсенбеков Е.Б., Питер Жак, Тұргынбаева Б.А., Әріпбаева Л.Ш., Досқара А.Т. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИҚАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРЫНА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН ДАМЫТУ.....	120
---	-----

Жанбеков Х.Н., Маликқызы Л., Сагимбаева А.Е., Нұғманова Л.А. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛКТИ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ.....	126
---	-----

Рамазанов Т.Б., Шормақова А.Б. ҚАЗІРГІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДИАЛОГ ҚҰРУДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	132
---	-----

Сифазы А.Қ., Бирова Я., Балтабаева Г.С., Ескиндиrowa М.Ж., Ауельбекова А.У. ҚАЗІРГІ АУДАРМА ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ІЛЕСПЕ АУДАРМАДА СИНТАКСИСТІК ТҮСІНДІРМЕНІ ҚОЛДАНУ.....	140
--	-----

ФИЛОЛОГИЯ

Даулетова М.Т. КОНЦЕПТ КОГНИТИВТИ ЛИНГВИСТИКА МЕН ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУДЫҢ НЕГІЗГІ БІРЛІГІ РЕТІНДЕ.....	146
---	-----

Қалиева А.Қ., Әмірбаева Ш.М. М.О. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ПЕЙЗАЖ ПОЭТИКАСЫ.....	153
---	-----

Нұрмұратов С.Е., Ошақбаева Ж.Б., Қоңырбаева Ж.М. ҚОҒАМНЫҢ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУЫНДАҒЫ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІҢ ОРНЫ МЕН РӨЛІ.....	160
---	-----

Сұлтанқызы Ж.С., Сейтахметова Н.Л. ТІЛДІК САНАНЫҢ МӘДЕНИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ШЫҒУ ТЕГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ КОГНИТИВИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ.....	168
---	-----

Төремұратова Қ.Ж., Бейхан З. ТІЛ – ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІН ЖАҢҒЫРТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ.....	173
---	-----

САЯСАТТАНУ

Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Сейдуманов А.С. САЯСИ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ ФАКТОРЛЫҚ ТАЛДАУДАҒЫ "СЕБЕП ШҰҢҚЫРЫ"	178
---	-----

Жаманқараев Ж.С., Симтиков Ж.К. САНКЦИЯЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САЯСАТТАҒЫ ОРНЫ: ТӘУЕКЕЛДЕРДІ АЗАЙТУ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ.....	187
---	-----

Қадыржанов Р.Қ., Ешпанова Д.Д. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫНДАҒЫ ГОМОГЕНДІЛІК ЖӘНЕ ГЕТЕРОГЕНДІЛІК.....	194
---	-----

Нысанбаева А. ҚАЗАҚСТАН МӘДЕНИ САЯСАТЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	201
Хамидов А.А. «ЧЖОУ И» КАНОНЫНЫҢ ЕКІ ИДЕЯЛЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕЖЕСІ.....	208

ТАРИХ

Әпендиев Т.Ә. 1945-1955 жж. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛ ХАЛҚЫНЫҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	215
Джалилов З.Г., Батырхан Б.Ш. БАТЫС ЕУРОПАНЫҢ ШЫҒЫС ЖЕРОРТА ТЕҢІЗІНДЕГІ САЯСАТЫ ТАРИХЫНАН.....	227
Селкебаева А., Сұлтанбеков Ш.С., Әстемес Г., Ыбырай С.Б., Ергешов Е.Т. «ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ» ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ӘДІС.....	237
Шашаев Ә.Қ., Мрзабаева Р.Ж., Сүлеймен С. XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ НЕГІЗДЕ ҚҰРЫЛҒАН ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІ.....	245

ҚҰҚЫҚТАНУ

Аюпова З.К., Кусайнов Д.У., Рахметулина Б.С., Алимбетова Ж.А., Сапаров Б.Ж. ТЕРРОРИЗМ МЕН ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМГЕ ҚАРСЫ КҮРЕСТІҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ Н ЕГІЗДЕРІ.....	250
Балтабаев Е., Гирдвойн П., Сомжүрек Б.Ж., Усерова А.Н., Апахаев Н.Ж. СПОРТШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ: ҚАЗАҚСТАН МЕН ПОЛЬША МЫСАЛЫНДА.....	256
Қуатова А.Ә., Көшербаев Ж.Ә., Бопабаев Е.Ч., Мороз С.П., Адырбеков Д.Т. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ЖЕР АЙНАЛЫМЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕСІ: ҚАЗАҚСТАН ЖАҒДАЙЫ.....	266

ҚР ҰҒА АКАДЕМИКТЕРІНІҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ

КІШІБЕКОВ Д.К. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНА ҚОСЫЛҒАН ЖАҢА ҮЛЕС!.....	274
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА

Абиева С.Н., Медуханова Л.А. Канабекова М.А. ОСОБЕННОСТИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	6
Айбосынова Д.А., Урузбаева Н.А. МАЛЫЙ И СРЕДНИЙ БИЗНЕС Г. НУР-СУЛТАН: ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ И ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ.....	14
Бейсембекова С.Х., Сихимбаев М.Р., Сихимбаева Д.Р. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	22
Жагыпарова А.О., Алибекова Б.А., Курманалина А., Бекбусинова Г.К., Баева Д.А. ПАНДЕМИЯ COVID-19 И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ.....	29
Касенбаев Г.С., Кайдарова Л.К., Рахметуллина Ш.Ж., Керимова У.К., Рахимжанова Г.М. ДОСТУПНОСТЬ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ – ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ.....	39
Макаров А.Н., Жакупова Б.А., Нурманов А.О., Сексенова А.Т., Жиенбаев Ү.Б. ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ.....	47
Мархаева Б.А., Бейсенова М.У., Жаздыкбаева Д.П. ОЦЕНКА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ КАЗАХСТАНСКОГО ФОНДА ГАРАНТИРОВАНИЯ ДЕПОЗИТОВ.....	55
Мурсалова Х.Н., Баймагамбетова Л.К., Алимбетов У.С., Турдиева З.М., Апышева А.А. НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ КАЗАХСТАНА В РАМКАХ ЕАЭС.....	63
Нурмухаметов Н.Н., Абдикадилова А.А., Эбенев Е.М., Петров А.М. ОСОБЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ СТРАТЕГИИ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ.....	70
Панзабекова А.Ж., Жанбозова А.Б., Дигель И.Е. СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПЦИИ УРБАНИСТИКИ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ГОРОДОВ ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 ¹	78
Сатымбекова К.Б., Молдогазиева Г.М., Иманбаева З.О., Нурмаганбетова Б.К., Керимбек Г.Е. ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТЬЮ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ КОМПАНИИ.....	87
Тилеубергенов Е.М., Садуакасов Ш.С., Конуспаев Р.К., Сейтахметова Н.Л. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА.....	94
Тулегенова Ж.У., Бекбусинова Г.К., Баймбетова А.Б., Турчекенова Р.А., Луневски С. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ НАЛОГОВЫЙ АУДИТ В НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	99

Шаяхметова Л.М., Майдырова А.Б., Молдажанев М.Б. ОЦЕНКА ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА КАЗАХСТАНА НА ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ.....	107
---	-----

ПЕДАГОГИКА

Бабаханов Ф.Б., Жолдасбекова С.А., Момбек А.А., Кривирадева Б.И., Абуов А.Е. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ.....	114
--	-----

Дуйсенбеков Е.Б., Питер Жак, Тургунбаева Б.А., Арипбаева Л.Ш., Доскара А.Т. РАЗВИТИЕ ИНТЕРЕСА ШКОЛЬНИКОВ К ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ПРОФЕССИЯМ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ.....	120
--	-----

Жанбеков Х.Н., Маликқызы Л., Сагимбаева А.Е., Нұғманова Л.А. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ОБРАЗОВАННОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КАК ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ.....	126
---	-----

Рамазанов Т.Б., Шормакова А.Б. ОСОБЕННОСТИ ПОСТРОЕНИЯ ДИАЛОГА СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛЬНИКОВ.....	132
---	-----

Сигазы А.Қ., Бирова Я., Султанбеков Ш.С., Ескиндинова М.Ж., Ауельбекова А.У. СИНТАКСИЧЕСКОЕ РАЗВЕРТЫВАНИЕ В СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ В СОВРЕМЕННОЙ ТЕОРИИ ПЕРЕВОДА.....	140
---	-----

ФИЛОЛОГИЯ

Даулетова М.Т. КОНЦЕПТ КАК ОСНОВНАЯ ЕДИНИЦА КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ И ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ.....	146
---	-----

Калиева А.К., Амирбаева Ш.М. ПОЭТИКА НАЦИОНАЛЬНОГО ПЕЙЗАЖА В РАССКАЗАХ М.О. АУЭЗОВА.....	153
--	-----

Нурмуратов С.Е., Ошакбаева Ж. Б., Коньырбаева К. М. МЕСТО И РОЛЬ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОВ В ДУХОВНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА.....	160
--	-----

Сұлтанқызы Ж.С., Сейтахметова Н.Л. КУЛЬТУРФИЛОСОФСКИЕ ИСТОКИ ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ И ЕГО РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ КОГНИТИВИСТИКИ.....	168
--	-----

Туремуратова К.Ж., Бейхан З. ЯЗЫК КАК ФАКТОР ВОЗРОЖДЕНИЯ КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	173
--	-----

ПОЛИТОЛОГИЯ

Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Сейдуманов А.С. «ВОРОНКА ПРИЧИННОСТИ» В ФАКТОРНОМ АНАЛИЗЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ РИСКОВ.....	178
--	-----

Жаманкараев Ж.С., Симтиков Ж.К. САНКЦИИ И ИХ МЕСТО В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ: МЕТОДЫ И СПОСОБЫ МИНИМИЗАЦИИ РИСКОВ.....	187
--	-----

Кадыржанов Р.К., Ешпанова Д.Д.,
ГОМОГЕННОСТЬ И ГЕТЕРОГЕННОСТЬ В НАЦИОНАЛЬНОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ
КАЗАХСТАНА.....194

Нысанбаева А.
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРНОЙ ПОЛИТИКИ КАЗАХСТАНА.....201

Хамидов А.А.
ДВА МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОЛОЖЕНИЯ КАНОНА «ЧЖОУ И».....208

ИСТОРИЯ

Апендиев Т.А.
ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ В СЕЛАХ КАЗАХСТАНА 1945-1955 гг.215

Джалилов З.Г., Батырхан Б.Ш.
К ИСТОРИИ ПОЛИТИКИ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ В ВОСТОЧНОМ СРЕДИЗЕМНОМОРЬЕ.....227

Селкебаева А.Т., Султанбеков Ш.С., Астемес Г., Ыбырай С.Б., Ергешов Е.Т.
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ
«ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА».....237

Шашаев Ә.Қ., Мрзабаева Р.Ж, Сүлеймен С.
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ, СОЗДАННЫХ НА ОБЩЕСТВЕННЫХ
НАЧАЛАХ В 20-30-Е ГОДЫ XX В.245

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Аюпова З.К., Кусайнов Д.У., Рахметулина Б.С., Алимбетова Ж.А., Сапаров Б.Ж.
ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ОСНОВЫ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ И РЕЛИГИОЗНЫМ
ЭКСТРЕМИЗМОМ.....250

Балтабаев Е., Гирдвойн П., Сомжурек Б.Ж., Усерова А.Н., Апахаяев Н.Ж.
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО В ЗАЩИТЕ ПРАВ СПОРТСМЕНОВ: НА ПРИМЕРЕ
КАЗАХСТАНА И ПОЛЬШИ.....256

Куатова А.А., Кошербаев Ж.А., Бопабаев Е.Ч., Мороз С.П., Адырбеков Д.Т.
ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБОРОТА ЗЕМЕЛЬ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:
НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСТАНА.....266

ДОСТИЖЕНИЯ АКАДЕМИКОВ НАН РК

КШИБЕКОВ Д.К.
НОВЫЙ ВКЛАД В ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ НАУКУ КАЗАХСТАНА.....274

CONTENTS

ECONOMICS

Abieva S.N., Medukhanova L.A., Kanabekova M.A. FEATURES OF CURRENCY REGULATION IN KAZAKHSTAN.....	6
Aibossynova D.A., Uruzbayeva N.A. SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN NUR-SULTAN CITY: DEVELOPMENT DYNAMICS AND CHARACTERISTIC FEATURES.....	14
Beisembekova S.Kh., Sikhimbayev M.R., Sikhimbayeva D.R. PUBLIC ADMINISTRATION OF SUBSOIL USE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	22
Zhagyparova A.O., Alibekova B., Kurmanalina A., Bekbusinova G.K., Bayeva D.A. THE COVID-19 PANDEMIC AND ITS IMPACT ON THE GLOBAL ECONOMY.....	29
Kassenbayev G.S., Kaidarova L.K., Rakhmetullina SH.ZH., Kerimova U.K., Rakhimzhanova G.M. FOOD AVAILABILITY AS THE BASIS OF FOOD SECURITY IN KAZAKHSTAN.....	39
Makarov A., Zhakupova B., Nurmanov A., Seksenova A., Zhienbayev U. THE MAIN PROBLEMS OF ORGANIZING FINANCIAL PLANNING AT THE ENTERPRISE AND WAYS TO SOLVE IT.....	47
Markhayeva B.A., Beisenova M.U., Zhazdykbayeva D.P. FINANCIAL SUSTAINABILITY ASSESSMENT OF THE KAZAKHSTAN DEPOSIT INSURANCE FUND.....	55
Mursalova Kh.N., Baimagambetova L.K., Alimbetov U.S., Turdieva Z.M., Apysheva A.A. DIRECTIONS FOR IMPROVING EFFICIENCY OF ECONOMIC INTEGRATION OF KAZAKHSTAN WITHIN THE EAEU.....	63
Nurmuhametov N.N., Abdikadirova A.A., Abenov E.M., Petrov A.M. STRATEGY DEVELOPMENT FEATURES OF SMALL ENTERPRISES.....	70
Panzabekova A.Zh., Zhanbozova A.B., Digel I.E. MODERN URBAN CONCEPTS AND THEIR APPLICATION FOR CITY DEVELOPMENT AFTER COVID-19 PANDEMIC.....	78
Satymbekova K., Moldogaziyeva G., Imanbayeva Zh., Nurmaganbetova B., Kerimbek G. WAYS TO OPTIMIZE THE MANAGEMENT OF THE STABILITY OF THE COMPANY'S FINANCIAL POSITION.....	87
Tileubergenov E.M., Saduakasov Sh.S., Konuspayev R.K., Seitakhmetova N.L. FEATURES OF FORMING THE FINANCIAL STRATEGY OF SMALL BUSINESSES.....	94
Tulegenova Zh.U., Bekbusinova G.K., Baymbetova A.B., Turchekenova R., Lunevski S. STATE TAX AUDIT IN THE TAX POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	99
Shayakhmetova L.M., Maydirova A.B., Moldazhanov M.B. ASSESSMENT OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF THE TOURISM INDUSTRY OF KAZAKHSTAN IN SPECIALLY PROTECTED NATURAL AREAS.....	107

PEDAGOGY

Babakhanov F.B., Zholdasbekova S.A., Mombek A.A., Kriviradeva B.I., Abuov A.E. IMPROVING QUALITY MANAGEMENT IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	114
Duisenbekov E.B., Peter Ziak, Turgunbayeva B., Aripbaeva L.Sh., Doskara A. DEVELOPMENT OF SCHOOL CHILDREN INTEREST IN TEACHING PROFESSIONS IN MODERN EDUCATIOAL SYSTEM.....	120
Zhanbekov H.N., Malikkyzy L., Sagimbaiyeva A.E., Nugmanova L.A. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.....	126
Ramazanov T.B., Shormakova A.B. FEATURES OF BUILDING A DIALOGUE OF MODERN SCHOOLCHILDREN.....	132
Sigazy A.K., Birova J., Sultanbekov Sh., Yeskindirova M.Zh., Auyelbekova A. SYNTACTIC EXPLICATION IN SYNCHRONIC TRANSLATION IN MODERN THEORY OF TRANSLATION.....	140

PHILOLOGY

Dauletova M.T. THE CONCEPT AS THE MAIN UNIT OF COGNITIVE LINGUISTICS AND LINGUOCULTUROLOGY.....	146
Kalieva A.K., Amirbayeva Sh.M. THE POETICS OF THE NATIONAL LANDSCAPE IN THE STORIES OF M.O. AUEZOV.....	153
Nurmuratov S.E., Oshakbaeva Zh.B., Konyrbaeva K.M. THE PLACE AND ROLE OF PROVERBS IN THE SPIRITUAL REVIVAL OF SOCIETY.....	160
Sultankyzy Zh.S., Seitakhmetova N.L. CULTURAL AND PHILOSOPHICAL ORIGINS OF LANGUAGE CONSCIOUSNESS AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF COGNITIVE SCIENCE.....	168
Turemuratova K.Zh., Beyhan Z. LANGUAGE AS THE FACTOR OF THE REVIVAL OF KAZAKH CULTURE.....	173

POLITICAL SCIENCE

Dunaev V., Kurganskaya V., Seidumanov A. THE "FUNNEL OF CAUSALITY" IN FACTOR ANALYSIS OF POLITICAL RISKS.....	178
Zamankaraev Zh.S., Simtikov Zh.K. SANCTIONS AND THEIR PLACE IN INTERNATIONAL POLITICS: METHODS AND APPROACHES TO REDUCING RISKS.....	187
Kadyrzhanov R.K., Yeshpanova D.D. HOMOGENEITY AND HETEROGENEITY IN THE NATION-BUILDING OF KAZAKHSTAN.....	194
Nyssanbayeva A. ACTUAL PROBLEMS OF CULTURAL POLICY OF KAZAKHSTAN.....	201

Khamidov A.A. TWO IDEOLOGICAL AND METHODOLOGICAL PROVISIONS OF THE CANON «ZHOU YI».....	208
---	-----

HISTORY

Apendiyev T.A. DEMOGRAPHIC SITUATION OF THE POPULATION IN THE VILLAGES OF KAZAKHSTAN 1945-1955.....	215
--	-----

Dzhalilov Z., Batyrkhan B. TO THE HISTORY OF POLITICS OF WESTERN EUROPE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN.....	227
--	-----

Selkebayeva A., Sultanbekov Sh.S., Astemes G., Ybyray S.B., Ergeshov E.T. CONCEPTUAL APPROACH IN TEACHING METHODS OF THE DISCIPLINE "HISTORY OF KAZAKHSTAN".....	237
---	-----

Shashaev A.K., Mrzabayeva R.Zh., Suleimen S. ACTIVITIES OF PUBLIC ORGANIZATIONS ESTABLISHED ON A PUBLIC BASIS IN THE 20-30S OF THE XX CENTURY.....	245
---	-----

LAW

Ayupova Z.K., Kussainov D.U., Rakhmetullina B.S., Alimbetova Zh.A., Saparov B.Zh. LEGISLATIVE BASIS FOR COMBATING TERRORISM AND RELIGIOUS EXTREMISM.....	250
--	-----

Baltabayev E., Piotr Girdwoyn., Somzhurek B.Zh., Usserova A., Apakhayev N.Zh. INTERNATIONAL LAW IN PROTECTION OF THE RIGHTS OF SPORTSMEN: A CASE STUDY KAZAKHSTAN AND POLAND.....	256
--	-----

Kuatova A.A., Kosherbayev Zh.A., Bopabaev E.Zh., Moroz S.P., Adyrbekov D.T. THE PROBLEM OF LEGAL REGULATION OF LAND TURNOVER IN CENTRAL ASIA: THE CASE OF KAZAKHSTAN.....	266
--	-----

ACHIEVEMENTS OF ACADEMICIANS OF NAS RK

Kishibekov D. K. A NEW CONTRIBUTION TO THE PEDAGOGICAL SCIENCE OF KAZAKHSTAN.....	274
---	-----

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Редакторы: *М.С. Ахметова, А. Ботанқызы, Д.С. Аленов, Р.Ж. Мрзабаева*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадырановой*

Подписано в печать 10.12.2021.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

17,5 п.л. Тираж 300. Заказ 6.

